ZBIOR
TYGODNIOWY
Wiadomości Uczonych.

w Krakowie Roku P. 1784.

Dzień 28. Marca.

Num: 9.

Dalſza Kontynuacya z przeſzłych Wiadomości

Z HISTORYI NATURALNEY
O GORACH.

X. *Ziarek Skała ziarczyſta* (Saxum granoſum Liu(Ieſt to gatunek Murkſtenu, więc y Gneisu. Zkłada ſię z bardzo drobnych ledwie widomych cząſtek Zarcowych y nieco Ziemi Kwarcowey, ktora mu zamiaſt kleju służy, w co drobne

Granaty iak ziarno konopie y ieſzcze mnieyſze rzadko rozſypane widzą ſię. Pozor iego doſyć ciemny; kolor czarny; twardość znaczna; ułożenie prawie lite; na złamaniu ciemny; ułomki nieco ſkażiſte; maca ſię trochę oſtry, mało zimny nie łupie ſię i nie wre ż kwaſami.

XI. Malungſka Skała (Saxum tritorium Liu) Y to przeſzłego gatunek. Imie mu dane od mieyſca gdzie go w Szwecyi naywięcey. Pozor iego do Murkſtena podobny; ułożenie iego w liſtki, dla czego nieco, ale nie bardzo łupny; zkłada ſię z ziarnek Kwarcowych płaſkich, między które czerwoniawy Zarcz mięſzany; Twardość doſyć znaczna, na złamaniu wiele ſzkliſty; ułomki ſkażiſte, ciężkość niezbytnia maca ſię doſyć gładko, mało zimny w ogniu pryſka.

XII. Falowata Skała (Saxum roerosineuſe Liu) Pozor tego kamienia falowaty ſkłada ſię z liſtkow nie grubych, z których czarne Zarcz łupkowaty, białe Kwarcz czyni, więc kolor iego z czarnym biały; Ułozenie niezbyt tęgie, liſtkowate; na złamaniu nierowny, ułomki nieiednoſtayne, ciężar pomierny, maca ſię doſyć głatki, mało zimny.

XIII. Skała gorna (Saxum Montanum Liu.) Iest to gatunek Granita, bo się składa z białego Kwarcu, w którym złocisty Zarcz nakrapiany czasem, choć rzadko y nieco Spatu iskrzącego w nim potyka się. Kolor tego kamienia białawy ze złocistemi kropkami, czasem cielistemi albo czerwonemi plamami. Pozor dosyć iednostayny; skład lity, ale nie ze wszystkiem na złamaniu dosyć szklący; Ułomki mniey więcey skaziste, ale nie równe; Ziarno drobne, prawie niewidoczne; Twardość pospolita, iskry na krzesiwie sypie; maca się ani głatki ani ostry zimność nieznaczna. *Reszta na potym.*

Dalsza Kontynuacya o Zartach.

Zartować z siebie niby uciekaiąc od żartow, czyli ie uprzedzaiąc, zda się być rzeczą nienaganną.

Y Seneka Wat yniuszowi, który z innych miar był naganny w tym nie przygania, byleby żart był rozumny y przystoyny, uprzedzać bowiem, płochego człeka niewczesne żarty, byłoby to uprzedzać czyli naśladować cudzey płochości.

Ktemu żart od siebie rozpoczęty nie daie wolności bezwzględnego żartowania

 z innych.

z innych. Znałem iednego tak do żartów y ſzyderſtwa włożonego mowi wſpomniony Autor, że ilekroć ſię w poſiedzeniu iakim naydował ſam z ſiebie dworował. Prawił wiele o ſwym noſie y gębie y innych przywarach, á przeto rozumiał że mu wolno z każdego bez braku dworować.

Ale moim zdaniem bardziey nierównie z iego wytartego żartowania y ſłabego rozumu śmiać ſię trzeba było, niżeli z noſa albo gęby.

O Trybunałach Starodawnych Pogan.

Ariopagus czyli *Areopag* Stolica y wizerunek iedyny nayſprawiedliwſzych Sądów, w którym godny Senat á lud podobny Senatowi. Bardzo był po wſzem świecie ſławny w Atenach Trybunał beſpieczney ſprawiedliwości, iaka u Pogan być z przyrodzonego rozumu mogła.

Prawie mu wſzyſcy duſali y z różnych Krajów Królowie ſami y Rzymianie trudne do rozeznania ſprawiedliwości ſprawy, na ich wyrok odſyłali.

Do tego Trybunału wybierano ludzie

dźie w naukach Filozofskich y prawach y historyach wszystkiego świata biegłe y te, którzy iuż na inszych Sądach zasiadali, á mądrości y cnoty długim rzeczy samych doznaniem, y piastowaniem sobie przyczyniali.

Wybierano ie ná każdy rok, ale mędrsze y cnotliwsze zostawiali, bo w tym trudna zamiana. Nie sądzili iedno w nocy, niechcąc ná mowiące patrzyć. Nawet długiey mowy, iżby czasu z wielkim pokrzywdzeniem innych nie zabierano, y wytwornych namow nie dopuszczali.

Zdanie też y sąd swoy niemowieniem, ale milczeniem odprawowali, czarne tylko kamyczki ná potępienie, á białe ná wyzwolenie taiemnie kładąc, które policzywszy naystarszy, sam wyrok czynił.

O sprawach też RP. o sprawach y woynach y rządach do ich rozsądku przybiegano. Ná obyczaie też ludzkie, coby to w nich ganić y naprawować dozor mieli, co u Rzymian zastępowali *Censores* którzy zbytki, utraty, piiaństwa, złe gospodarstwo y inne nierządy karali.

Reszia

Reſzta o Foldze Rozumu należąca do Nra 1. y 2. Zbioru Tygodniowego.

Nie zawſze w równym myśl naſzę trzymać mamy natężeniu ale niekiedy rozrywkąmi ią zabawić.

Nie wſtydził ſię Sokrates z chłopięty igrać kiedy przyſzedł między dziećmi, wſiadłſzy na długą trzcinę, ieździł z niemi zarowno, z czego *Alciapides* nie raz naśmiawſzy ſię nakoniec przyznać muſiał, że to łacność umyſłu iego ſprawowała, iż będąc poważnym umiał być y lekkim, między mądremi Filozofem, między dziećmi dziecięciem.

Y Kato orzyżwiał winem umyſł publicznemi pracami ſtrudzony. Y Scypio ow uſtawicznemi trudami boiowemi y zwycięſtwy zabawiony, gładko tańcował, to ieſt kſztałtem y modelem ſtarożytnych ludzi, którzy tak męſko y poważnie pląſzą y weſelą ſię iżby ſię nie powſtydzili oka naygłownieyſzego nieprzyiaciela.

Darmo trzeba ſobie ſolgę nieiaką y ro-

rozrywkę uczynić iżbyśmy ſię pokrzepiwſzy, tym żywiey około prac y zabaw ſwych ſię krzątali.

Jako ná żyzney roli coroczna Sieyba wyśila ią y niepłodną czyni, tak prace, ſkorość y porywczość Ducha wątlą y wycięńczaią. Przyſtoi iednak y należy każdemu, takiemi rozrywkami przeplatać prace ſwe y zabąwy, iżby przyſtoyną zabawę ná prożnowanie, czyli rozrywkę ſobie obierał, á to tak iżby oraz nigdy powinności ſwey nie omieſzkał.

Seneka w tey mierze, mówi o wielkich y pracowitych ludziach, którzy iako naywięcey rozumem pracuią (á to ieſt praca iako nayſzlachetnieyſza tak też nayciężſza) tak też rozumnie proźnuią.

Dokładnie o tey rzeczy w rozmowie, o proźnowaniu albo o drobnych zabawach ludzi wielkich piſze Xiąże *Stąniſław Lubomirſki* Marſzałek W. Koronny o to niektóre tylko zdania iego tu ſię przywodzą.

Przyſtoyne mowi on proźnowanie, zowie ſię zabawa ludzka, bez wyſtępku

do

do ukontentowania umyſłu ſwego obracana. Ieſt niemnieyſza doſkonałość, umieć pięknie prożnować. Nie ieſt człowiek marmurem; muśi ſobie pofolgować.

Wielcy y znaczni ludzie, kiedy pięknie próżnuią, gotuią ſię mądrze pracować, ieſt y w prożnowaniu ſwoia roſtropność, nie wſzyſcy co prożnuią, nic nie robią, iednych robota nie waży więcey nad prożnowanie, á drugich prożnowanie więcey ſprawi, niż innych naywiękſza usilnosć. Są drudzy co ſkacząc umieią rządzić, á drudzy y ſkakać y rządzić nie umieią.

Z GEOGRAFII
O Panſtwie Włoſkim.

Z nayprzednieyſzych w Europie, ieſt Pańſtwo Włoſkie. Długość iego rosciąga ſię bliſko na 200 mil Niemieckich, to ieſt większych troche od naſzych Polſkich. Szerokość naymniey na mil 32.

Miaſt w nim liczył niegdyś *Aelianus* 1166. z ktorych Miaſto iedno nazwane *Sybaris*

300,000

300,000 zbroynego Zołnierza wyprowadziło przeciw *Krotoniatom* według świadectwa *Diodora* y *Strabona* lecz teraz tego miasta ledwie Imie zostało.

R. 1100 *Gwido* liczył miast Włoskich wielkich 700 pożnieyszemi czasy *Rykcyolus* naliczył 404 z tych iest 300. które maią Rezydencyą własnych swych Biskupów. *Boterus* liczył w całym Włoskim Państwie ludzi ná 9 millionów. *Sabellicus* zaś ledwo 7 millionow. *Rykcyolus* opisuiąc Włochy taką czyni exklamacyą o! *dziwna ludzkiey śmiertelności odmiano: do tey tylko liczby ludzi całe przyszły Włochy, iaką przedtym sam ieden Rzym w sobie znaydował.*

Kiedy w samey swey ozdobie Rzymska zostawała Monarchia rozciągała się ná 1500 mil Niemieckich z Europy od kolumn *Herkulesa* áż do Rzeki nazwaney *Tygris* będącey w Azyi, y według *Nicefora* w X. 1. Hist: Kość: w Rozd: 17. liczyła w ten czas na 260 millionów ludzi.

Osobliwsze Miasta Włoskie osobliwsze maią swoie nazwisko. Rzym się nazywa Swięty, Neapol szlachetny. Wenecya

necya bogata, Genua pyſzna dla wſpaniałego budowania, Medyolan obſzerny, Bononia żyzna, Rawenna Stara, Padwa uczona, Florencya piękna. Loret kwieciſty.

Neapol zowie ſię ſzlachetnym, częścią dla kſztałtnych ſtruktur, częścią dla wielkiey liczby Szlachty tam mieſzkaiącey. Albowiem w Królestwie Neapolitańſkim znayduie ſię Xiążąt 44, Marchionow 37, Hrabiow 54, Baronow więcey 1000. Ta tego Kraju przygana że ma wielką moc kartowników, tak że importancya rocznego czyńſzu od ſamych tylko kart wynosi 1530 Czerw: Złot: Cały zaś Prowent tego Króleſtwa na każdy Rok dwa milliony y 50 tyſięcy czerw: Złott:

Weſoły y żyzny Kray w Króleſtwie Neapolitańſkim ieſt *Kapua* Miaſto ſławne w teyże Prowincyi. Obywatele tey Krainy uciśnieni od Samnitów poddali ſię Rzymianom, którzy pod Hetmańſtwem Walleryuſza zbili Samnitów. Lecz Żołnierze Rzymſcy patrząc na obfitość tego Kraju, umyślili miaſto opanowawſzy na zawſze w nim mieſzkanie ſobie założyć.

Lecz ſpiſku tego doſzedł Konſul

Ma-

Maryuſz weſołość y obfitość tey Prowincyi naywiękſzą przyczyną była *Annibalowi* upadku po tak wielu zwycięſtwach,

Ten bowiem czwarty raz zbiwſzy Rzymian pod *Kanami* w *Apulii* gdzie ich 45,000 z Konſulem y 80 Senatorami na placu legło, pewnieby był onych dokończył gdyby roſkoſzy Kapuańſkie nie zabawiały tam woyſka jego, á tym czaſem dały pory y ſpoſobności *Scypionowi* wtargnienia do Affryki.

We Włoſżech te ſię rzeczy wychwalaią. Marmur Liguſtycki, Kryſztał Wenecki, Konie Neapolitańſkie, Wino Setyneńſkie, Falerneńſkie, Albańſkie, Meſſykańſkie.

KONTYNUACYA.

O Początkach RPlitych Katolickich do Wiadomości nro 2. należąca.

3) RP. Luceńſka w Hetruryi zaczęta R. 1430 obiera Xiążęcia co trzy mieſiące, ma ſwego Biſkupa któremu pozwolone ieſt zażywanie Palliuſza y zowią go niektórzy ArcyBiſkupem.

4)

4) RPSt. Marini bardzo ſzczupła w *Territorium* Papieſkim od R. 600 przy wolności pod protekcyą Oyca S. zoſtaie, nazwana ieſt od S. Maryna Dalmaty. Który w wieku VII we Włoſzech Ewangelią opowiadał y na tym mieyſcu, gdzie teraz ieſt Miaſto żywot wiodł Puſtelniczy.

5) RP. Szwaycarſka albo Helwecka bliſko Włoch leżąca z 13 Kantonow złożona z których 7. ieſt Katolickich 4. Proteſtantow 2 zaś częścią Katolickie, częścią Herezyą zarażone, zaczęta około R. 1315.

6) RP. Raguzańſka w Dalmacyi dosyć ſzczupła hołduie Turkom. Rządcę ſwego odmienia co mieſiąc Ta RP. ma ſwego ArcyBiſkupa. Szwaycarowie zaś są podlegli Biſkupowi konſtancyeńſkiemu y Bazyleyſkiemu, którego Katedra po opanowaniu Bazylei od Heretykow, ieſt teraz w Fryburgu.

RZECZY POLITYCZNE y CIEKAWE

O Kroleſtwie Francuſkim.

Francyą zaleca, przewytworna Obywatelow grzeczność y ludzkość, wierność y miłość ku ſwym Monarchom ludu mnogość wielka. Albowiem za Henryka II. liczono w Francyi ludzi na 15 millionow.

Sam

Sam Paryż liczy swych Obywatelów sześćkroć sto tysięcy. *Rykciolus* w samey tylko Francyi, oprocz Lotaryngii Alsacyi, Artezyi y Prowincyi Ruscyońskiey liczy ludzi Millionow 20. Nayduie się tam miast wielkich 865. ArcyBiskupstw 15. to iest Paryiskie *de Paris* w Francyi, Prowincyi Króleſtwa Francuskiego. 2. Lugduńskie *de Lion* w Lugduńskim *Territorium.* 3. Rothomageńskie *de Rouen* w Normandyi. 4. Senoneńskie *de Sens.* w Kampanii. 5. Rhemeńskie *de Rheims* tamże. 6. Turoneńskie *de Tours* w Xięstwie Turoneńskim. 7. Bituryceńskie *de Bourges* w Xięstwie Bituryceńskim. 8. Albieńskie *de Alby* w Langwedocyi. 9. Burdigaleńskie *de Bourdeaux* w Akwitanii &c. &c. Biskupstw w Królestwie Francuskim fundowanych iest 112. nie rachuiąc ArcyBiskupa Awenionskiego z swemi Biskupami który do Stolicy Apostolskiey należy.

Plebanii więcey niż 148 tysięcy. Pryoratów 12,480. Konwentów Zakonów różnych 14,777. Kaplic z fundacyami dla Kapellanow 15,200. Opactw Męskich 1356. w których się zamyka wielkich Opactw Królewskich. 10 Opactw Mni-

Mniſzek 557. dodaią Autorowie Francuſcy: że Duchowni maią tam w ſwey poſseſsyi 9000 Zamków, 252,000 Wsi 17,000 Winnic. Kalendarz Francuſki w ſzczegulności wyraża Summę Intraty każdego ArcyBiſkupſtwa y Biſkupſtwa, które wielu są doſyc znaczne. *Rykciolus* na 104 millionów intratę wſzyſtkiego Duchowieńſtwa w Francyi wynosić twierdzi tamteyſzych pieniędzy.

Ma przytym Francya oſobliwą zaletę z' przychylności oſobliwſzey ku Stolicy Apoſtolſkiey, z Duchowieńſtwa wielce uczonego, z Akademii Paryſkiey, z panowania iuż to od lat 1234. Sam Paryż nie tak miaſtem iako zbiorem całego świata zwać ſię może.

Z Francyi wyſzło tak wiele Zakonow iako to Cyſterſow, Premonſtratenſow, Kartuzyanow &c.

W Awenionie śiedm razy po śiedm, rzeczy oſobliwe liczą ſię 1. Siedm bram miaſta. 2. Siedm porządnych Szpitalów. 3. Siedm Plebanii. 4. Siedm Klaſztorów Mniſzek. 5. Siedm Klaſztorow Męſkich. 6. Siedm Kollegiow. 7. Siedm Pałaców. W Mecie tak są mocne dachy y gruntowne że po nich mogą być wieźione armaty.

W

W Lugdunie ieſt ſławny ow Ołtarz, przy którym od Kaliguli Ceſarza uſtanowiony był popis Greckich y Łacińſkich Oratorów, gdzie przezwyciężeni powinni byli piſma ſwoie własnym zlizywać ięzykiem, na Rodanie rzece bardzo byſtrey, chłopiec ieden Paſtuſzek moſt koſztowny z kamieni wybudował.

Na moście Aureliańſkim nayduie ſię ſtatua Joanny Darcyi Panienki Paſtuſzki, która kiedy Anglikowie, całą prawie Francyą zawoiowawſzy po wſzyſtkiey oney brozdzili Prowincyach, y ſamego Króla w Aurelii w oblężeniu trzymali, ſłużywſzy w woyſku przez wſzyſtkie graduſy Rycerſkie y wziąwſzy potym Kommendę zbiła na głowę Anglików y Króla ſwego z oblężenia uwolniła.

Prerogatywy Królow Francuſkich są te 1. Ze ſię namaſzczaią na Króleſtwo olejem przynieſionym z Nieba S. Remigiuſza. 2. Złoto ogniſty Krzyż którego nazywaią *Auriflama* y lilie za herb ſwego Pańſtwa nadprzyrodzonym wzieli ſpoſobem. 3. W dzień Koronacyi, y w godzinę śmierci, co im pozwolił Klemens VIII. Papież wieku XIV pod obiema przymiotami przyimuią Kommunie. 4. Na-

zywa-

zywaią ſię pierworodnemi Kościoła y Chrześciańſkiemi Monarchami *Primogeniti Eccleſiæ & Chriſtianiſsimi.*

NAUKA o NATURZE

Non enim fingendum aut excogitandum ſed inveniendum quid natura faciat aut ferat

Baco: libr: 2. § 8.

Nie trzeba wymyślać ani zmyślać ale wynaydować to, co natura czyni y co może.

Naſze wglądania w umieiętności tego wieku rozſzerzaią ſię przez nic bardziey, iak przez iawne ich poięcia, nadaremnie dowcip troſkliwy uśiłuie rzeczy te, zebrać, porownać, ułożyć y połączyć które zmyſły wyſtawiaią pamięci, ieżeli oraz nie przegląda ich zawady ze wſzyſtkiemi ich iſtotnemi przymiotami. Oświeceni przez te przekonywaiące wyobrażenia zmyſłow, wtedy dopięro ſądzemy gruntownie o iakiey rzeczy, kiedy ią wprzod dobrze poięliśmy, materya to ieſt, którą od czaſów Platona aż do tych naſzych za ſprawiedliwą zawſze uznaną, którą uczeni y mądrzy iednoſtaynym wyznaniem tak utwierdzili, na którą wſzyſcy natury badacze ſwoią nayWiękſzą obrocili uwagę, w którey iednak nie raz przez nieoſtrożność pobłądzili. *Reſzta na potym.*